

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2015

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali Matano ukichagua swali moja kutoka sehemu A,B, C na D. Katika sehem E, Swali la tis ani la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. "Hadithi ni utanzu wa Fasihi Simulizi wenye dhima kubwa kwa jamii". Fafanua bayana fani ya utanzu huu.

Hadithi ni utanzu muhimu wa fasihi simulizi unaosimulia matukio ya kubuni yenye lengo la kufundisha, kuburudisha, na kuonya jamii. Fani ya hadithi inajumuisha vipengele mbalimbali vinavyosaidia kuwasilisha ujumbe kwa ufanisi. Vipengele hivi ni pamoja na:

Wahusika: Hawa ni watu, wanyama, au viumbe vingine vinavyoshiriki katika hadithi. Wahusika hupewa tabia na sifa maalum zinazosaidia kuendeleza maudhui ya hadithi.

Mandhari: Hii ni mazingira au sehemu ambapo matukio ya hadithi yanatokea. Mandhari inaweza kuwa halisi au ya kufikirika na husaidia kujenga taswira kwa wasikilizaji au wasomaji.

Mtindo: Hii ni mbinu anayotumia msimulizi katika kuwasilisha hadithi, ikijumuisha matumizi ya lugha, tamathali za semi, na mpangilio wa matukio. Mtindo huweza kuwa wa moja kwa moja, wa kishairi, au wa mafumbo.

Muundo: Huu ni mpangilio wa matukio katika hadithi, ambao kwa kawaida hujumuisha mwanzo, kati, na mwisho. Muundo husaidia katika kufuatilia mfululizo wa matukio na kuelewa maendeleo ya hadithi.

Lugha: Matumizi ya lugha fasaha na yenye mvuto ni muhimu katika hadithi. Lugha inaweza kuwa ya kishairi, yenye methali, nahau, na tamathali nyingine za semi ili kuongeza uzuri na mvuto wa hadithi.

Kwa kutumia vipengele hivi vya fani, hadithi huweza kuwasilisha maudhui yake kwa njia inayogusa na kuathiri wasikilizaji au wasomaji, hivyo kutimiza dhima yake katika jamii.

2. Mhimili mkubwa ujenzi wa fasihi andishi ni fasihi simulizi. Onesha mchango wa fasihi simulizi katika fasihi andishi.

Fasihi simulizi imekuwa na mchango mkubwa katika kuunda na kuendeleza fasihi andishi kwa njia zifuatazo:

Chanzo cha maudhui: Waandishi wengi wa fasihi andishi hutumia hadithi, methali, na ngano kutoka fasihi simulizi kama msingi wa kazi zao. Hii husaidia kuhifadhi na kuendeleza utamaduni na hekima za jamii katika maandishi.

Mbinu za kisanaa: Fasihi simulizi imechangia mbinu mbalimbali za kisanaa kama matumizi ya lugha ya picha, tamathali za semi, na mbinu za usimulizi ambazo waandishi wa fasihi andishi huzitumia kuboresha kazi zao.

Ujenzi wa wahusika: Tabia na sifa za wahusika katika fasihi simulizi zimekuwa kielelezo kwa waandishi wa fasihi andishi katika kuunda wahusika wenye mvuto na wanaoendana na mazingira ya jamii husika.

Muundo wa kazi za fasihi: Mifumo ya uwasilishaji wa hadithi katika fasihi simulizi, kama vile mwanzo, kati, na mwisho, imekuwa msingi wa miundo ya kazi nyingi za fasihi andishi, ikiwemo riwaya na tamthiliya.

Lugha na istilahi: Matumizi ya misemo, methali, na nahau kutoka fasihi simulizi yameongeza utajiri wa lugha katika fasihi andishi, na hivyo kufanya kazi hizo ziwe na mvuto zaidi kwa wasomaji.

Kwa ujumla, fasihi simulizi imekuwa msingi muhimu katika kuendeleza fasihi andishi kwa kutoa maudhui, mbinu za kisanaa, na mifano ya ujenzi wa wahusika na miundo ya kazi za fasihi.

3. "Wasanii wa ushairi huwa na msaada endelevu unaochangia maendeleo kwa jamii wanazozindikia." Kwa kutumia diwani mbili ulizosoma, jadili hoja tatu kwa kila diwani.

Katika diwani ya Kimbunga ya Haji Gora Haji na Mapenzi Bora ya Shaaban Robert, washairi hawa wamechangia kwa kiasi kikubwa maendeleo ya jamii kupitia kazi zao. Hoja tatu kutoka kila diwani ni kama ifuatavyo:

(a) Kimbunga – Haji Gora Haji:

(i) Kutoa mawaidha na maonyo kwa jamii:

Haji Gora Haji, kupitia diwani yake ya Kimbunga, anatoa mawaidha na maonyo mbalimbali kwa jamii kuhusu masuala ya kijamii na kimaadili. Anazungumzia umuhimu wa kuzingatia maadili mema na kuepuka vitendo viovu vinavyoweza kuleta madhara katika jamii.

(ii) Kuhamasisha ujenzi wa jamii mpya:

Mwandishi anasisitiza juu ya ujenzi wa jamii mpya inayozingatia haki, usawa, na maendeleo. Anabainisha vikwazo kama vile uongozi mbaya, rushwa, na ukosefu wa elimu vinavyokwamisha maendeleo na kutoa mapendekezo ya jinsi ya kukabiliana navyo.

(iii) Kutunza na kuendeleza utamaduni wa Kiswahili:

Kupitia ushairi wake, Haji Gora Haji anachangia katika kuhifadhi na kuendeleza lugha na utamaduni wa Kiswahili. Anatumia lugha fasaha na tamathali za semi zinazosaidia kukuza na kuendeleza urithi wa fasihi ya Kiswahili.

(b) Mapenzi Bora – Shaaban Robert:

(i) Kukuza upendo na mshikamano katika jamii:

Shaaban Robert, katika utenzi wake wa Mapenzi Bora, anahimiza watu kupendana bila kujali tofauti za rangi, dini, au kabila. Anaamini kuwa mapenzi ya kweli yataifanya dunia kuwa mahali pazuri pa kuishi na kuleta amani na maendeleo.

(ii) Kutoa elimu ya maadili na utu:

Mwandishi anatoa mafundisho kuhusu umuhimu wa kuwa na maadili mema na kuheshimu utu wa kila mtu. Anasisitiza juu ya uadilifu, uvumilivu, na uaminifu kama nguzo za kujenga jamii yenye maelewano na maendeleo.

(iii) Kupinga ubaguzi na unyanyasaji:

Shaaban Robert anapinga aina zote za ubaguzi na unyanyasaji katika jamii. Anahimiza usawa na haki kwa wote, akionyesha kuwa ubaguzi unaleta mgawanyiko na kudumaza maendeleo ya jamii.

Kwa ujumla, washairi hawa wamechangia kwa kiasi kikubwa katika kuelimisha, kuonya, na kuhamasisha jamii kuhusu masuala muhimu yanayogusa maisha yao ya kila siku, hivyo kuchangia maendeleo endelevu katika jamii wanazozindikia.

4. "Ushairi wa kimapokeo hutofautiana na ushairi wa kisasa kifani". Thibitisha kauli hii kwa kutoa hoja nne kwa kila diwani katika diwani mbili ulizosoma ukionesha tofauti hiyo katika miundo na mitindo ya mashairi hayo.

Katika kulinganisha ushairi wa kimapokeo na ushairi wa kisasa, tunaweza kutumia diwani ya Kimbunga ya Haji Gora Haji na Mapenzi Bora ya Shaaban Robert kama mifano. Hoja nne kutoka kila diwani ni kama ifuatavyo:

(a) Kimbunga – Haji Gora Haji:

(i) Muundo wa kimapokeo:

Mashairi katika diwani ya Kimbunga yanazingatia sana kanuni za ushairi wa kimapokeo, kama vile idadi ya mizani na vina. Mwandishi ametumia miundo kama tarbia (mistari minne) na tathlitha (mistari mitatu) kwa ufanisi.

(ii) Matumizi ya lugha ya kisanaa:

Haji Gora Haji anatumia lugha ya picha na tamathali za semi kwa wingi, kama vile tashbihi, istiara, na methali, ambazo ni sifa za ushairi wa kimapokeo. Hii inasaidia kuleta uzuri na mvuto katika mashairi yake.

(iii) Uwasilishaji wa maudhui:

Katika Kimbunga, maudhui yanawasilishwa kwa njia ya mafumbo na semi za kihenga, ambapo msomaji anahitajika kutumia tafakuri ya kina ili kuelewa ujumbe, jambo ambalo ni kawaida katika ushairi wa kimapokeo.

(iv) Kuheshimu urari wa vina na mizani:

Mwandishi anazingatia urari wa vina na mizani katika kila mstari wa shairi, akihakikisha kuwa kila ubeti unaendana na kanuni za ushairi wa kimapokeo, hivyo kuleta mpangilio mzuri wa sauti na lafudhi.

(b) Mapenzi Bora – Shaaban Robert:

(i) Muundo huru:

Katika Mapenzi Bora, Shaaban Robert anatumia muundo huru wa ushairi, ambapo hana ulazima wa kufuata kanuni za kimapokeo kama vile urari wa vina na mizani. Hii inampa uhuru wa kujieleza kwa namna anayoona inafaa kufikisha ujumbe wake.

(ii) Lugha ya moja kwa moja:

Mwandishi anatumia lugha rahisi na ya moja kwa moja katika kueleza maudhui yake, tofauti na lugha ya kifumbo inayotumiwa katika ushairi wa kimapokeo. Hii inafanya mashairi yake yaeleweke kwa urahisi na wasomaji wengi.

(iii) Maudhui ya kisasa:

Shaaban Robert anazungumzia masuala ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa yanayoikumba jamii ya kisasa, akitoa maoni na mapendekezo ya jinsi ya kukabiliana na changamoto hizo. Hii ni tofauti na ushairi wa kimapokeo ambao mara nyingi hujikita katika masuala ya kimila na kihistoria.

(iv) Mtindo wa kipekee:

Katika Mapenzi Bora, mwandishi anatumia mtindo wake binafsi wa uandishi, akijaribu kuvunja mipaka ya kimapokeo na kuleta ubunifu mpya katika ushairi. Hii inaonyesha mwelekeo wa ushairi wa kisasa unaolenga kujieleza kwa uhuru na ubunifu zaidi.

5. Jadili kufaulu na kutokufaulu kimaudhui na kifani kwa waandishi wawili wa riwaya mbili ulizosoma. Tumia hoja nne, tatu za kufaulu na moja ya kutokufaulu kwa kila riwaya.

Katika riwaya Usiku Utakapokwisha ya Mbunda Msokile na Vuta N'kuvute ya Shafi Adam Shafi, waandishi hawa wameonyesha uwezo wao katika maeneo mbalimbali ya kimaudhui na kifani. Hata hivyo, kuna maeneo machache ambayo yameonyesha changamoto.

(a) Usiku Utakapokwisha – Mbunda Msokile:

Kufaulu kimaudhui:

i. Uwasilishaji wa matatizo ya kiuchumi: Mwandishi ameweza kuonyesha kwa uhalisia hali ngumu ya kiuchumi inayowakabili wananchi wa kipato cha chini, hasa kupitia maisha ya wahusika wakuu kama Chioko, Gonza, na Nelli. Hii inaakisi changamoto halisi zinazowakumba vijana wengi katika jamii.

ii. Kukemea rushwa na ukosefu wa ajira: Msokile amefanikiwa kuonyesha jinsi rushwa inavyokwamisha maendeleo ya vijana, ambapo Chioko anakosa ajira kwa kukosa kutoa rushwa. Hili linatoa ujumbe mzito kuhusu athari za rushwa katika jamii.

iii. Uchambuzi wa matatizo ya kijamii: Mwandishi ameweza kuonyesha matatizo kama umasikini na njaa, ambapo familia moja inafariki dunia kwa kukosa chakula huko Buguruni. Hii inaonyesha hali halisi ya maisha ya watu wa kipato cha chini.

Kutokufaulu kimaudhui:

iv. Ukosefu wa suluhisho la moja kwa moja: Mwandishi hakutoa suluhisho la moja kwa moja kwa matatizo yanayoikumba jamii, kama vile rushwa na ukosefu wa ajira. Ingawa matatizo haya yameelezwa kwa kina, mapendekezo ya jinsi ya kuyatatua hayajawekwa wazi, hivyo kuacha wasomaji wakikosa mwelekeo wa hatua za kuchukua.

(b) Vuta N'kuvute – Shafi Adam Shafi:

Kufaulu kimaudhui:

i. Uwasilishaji wa harakati za ukombozi: Mwandishi ameweza kuonyesha jitihada za wapigania uhuru dhidi ya ukoloni, hasa kupitia mhusika Denge, ambaye anashiriki kikamilifu katika harakati za kupigania uhuru wa Zanzibar. Hii inaakisi historia na harakati za ukombozi barani Afrika.

ii. Kuchora picha ya mapenzi na migogoro ya kifamilia: Shafi ameweza kuonyesha mvutano kati ya wazazi na watoto kuhusu masuala ya mapenzi, kama inavyoonekana kwa Yasmin, ambaye analazimishwa kuolewa na mzee Raza bila ridhaa yake. Hii inaonyesha changamoto za kijamii zinazotokana na ndoa za kulazimishwa.

iii. Kuhifadhi na kuendeleza utamaduni wa Kiswahili: Kupitia matumizi ya lugha fasaha na vielelezo vya kitamaduni, mwandishi ameweza kuonyesha maisha ya Waswahili na tamaduni zao, hivyo kuchangia katika kuhifadhi na kuendeleza urithi wa fasihi ya Kiswahili.

Kutokufaulu kimaudhui:

iv. Ukosefu wa mabadiliko ya wahusika: Baadhi ya wahusika, kama vile Yasmin, hawakupewa nafasi ya kutosha kuonyesha mabadiliko ya kitabia au msimamo wao katika hadithi. Hii inafanya baadhi ya wahusika kuonekana kama wasio na mchango mkubwa katika maendeleo ya hadithi, hivyo kupunguza mvuto kwa wasomaji.

6. Eleza uhalisia wa wahusika wawili kwa kila riwaya katika riwaya mbili ulizosoma.

Katika riwaya Usiku Utakapokwisha ya Mbunda Msokile na Vuta N'kuvute ya Shafi Adam Shafi, waandishi wameunda wahusika wenye uhalisia unaoonyesha maisha halisi ya jamii zao. Ifuatayo ni uchambuzi wa wahusika wawili kutoka kila riwaya:

(a) Usiku Utakapokwisha – Mbunda Msokile:

i. Chioko:

Chioko ni kijana mwenye elimu ya sekondari ambaye anakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa ajira. Anajitahidi kutafuta kazi ili kuboresha maisha yake na ya mpenzi wake, Nelli. Hata hivyo, anakutana na vikwazo vingi, ikiwa ni pamoja na rushwa na upendeleo, vinavyomzuia kupata ajira. Uhalisia wa Chioko unaakisi maisha ya vijana wengi wa Kitanzania wanaokumbana na matatizo ya ajira licha ya kuwa na elimu.

ii. Gonza:

Gonza ni rafiki wa karibu wa Chioko ambaye, kutokana na hali ngumu ya maisha na ukosefu wa ajira, anaamua kujihusisha na vitendo vya uhalifu kama njia ya kujikimu. Anauza karanga na kufanya shughuli nyingine za kipato kidogo, lakini hatimaye anajikuta akijihusisha na wizi. Tabia na matendo ya Gonza yanaonyesha jinsi umasikini na kukata tamaa vinavyoweza kumfanya mtu kugeukia njia zisizofaa ili kuishi.

(b) Vuta N'kuvute – Shafi Adam Shafi:

i. Denge:

Denge ni kijana mwenye msimamo thabiti na anayeshiriki kikamilifu katika harakati za kupigania uhuru wa Zanzibar. Anajitolea kwa hali na mali kuhakikisha kuwa nchi yake inapata uhuru kutoka kwa wakoloni. Uhalisia wa Denge unaonyesha uzalendo na kujitolea kwa vijana wengi waliopigania uhuru katika nchi za Afrika Mashariki.

ii. Yasmin:

Yasmin ni msichana mdogo ambaye analazimishwa kuolewa na mzee Raza bila ridhaa yake. Anakutana na Denge na kuanzisha uhusiano wa kimapenzi naye, jambo linaloonyesha uasi wake dhidi ya ndoa ya kulazimishwa. Uhalisia wa Yasmin unaakisi changamoto zinazowakabili wasichana wengi katika jamii zinazolazimisha ndoa za utotoni na bila ridhaa ya wahusika.

7. Jadili vipengele viwili vya muundo na viwili vya mtindo kama vilivyotumika katika tamthiliya mbili ulizosoma.

Katika tamthiliya Kwenye Ukingo wa Thim ya Ebrahim Hussein na Nguzo Mama ya Penina Muhando, waandishi wametumia vipengele vya muundo na mtindo kwa namna inayochangia kuwasilisha maudhui yao kwa ufanisi. Ifuatayo ni uchambuzi wa vipengele viwili vya muundo na viwili vya mtindo katika kila tamthiliya:

(a) Kwenye Ukingo wa Thim – Ebrahim Hussein:

Muundo:

i. Mgawanyo wa Matendo na Maonyesho: Tamthiliya hii imegawanywa katika matendo na maonyesho yanayosaidia kufuatilia mfululizo wa matukio na maendeleo ya wahusika. Kila tendo linaonyesha hatua muhimu katika hadithi, likichangia kujenga mvutano na kuelekea kilele cha mgogoro.

ii. Uwasilishaji wa Migogoro: Mwandishi ameonyesha migogoro ya kiutamaduni na kijamii, hususan mvutano kati ya mila za kiasili na mabadiliko ya kisasa. Migogoro hii inajitokeza kupitia mazungumzo na matendo ya wahusika, ikionyesha changamoto zinazokabili jamii katika kukabiliana na mabadiliko.

Mtindo:

- i. Matumizi ya Mazungumzo (Dayalojia): Hussein ametumia mazungumzo yenye mvuto na yenye kuakisi hali halisi ya maisha ya wahusika. Mazungumzo haya yanasaidia kuendeleza hadithi na kufichua hisia, mitazamo, na migongano ya ndani ya wahusika.
- ii. Lugha ya Kisanaa: Mwandishi ametumia lugha yenye tamathali za semi kama sitiari na tashbihi, ambazo zinaongeza uzuri wa tamthiliya na kusaidia kufikisha ujumbe kwa njia ya kifundi. Lugha hii inachangia kuunda taswira na kuhamasisha tafakuri miongoni mwa wasomaji na watazamaji.

(b) Nguzo Mama – Penina Muhando:

Muundo:

- i. Muundo wa Moja kwa Moja: Tamthiliya hii imeandikwa kwa mtiririko wa moja kwa moja, ikianza na tukio la nguzo mama iliyolala na harakati za wanawake kujaribu kuisimamisha. Muundo huu unamwezesha msomaji au mtazamaji kufuatilia matukio kwa urahisi na kuelewa mchakato wa mabadiliko katika jamii.
- ii. Mgawanyo wa Sehemu: Mchezo umegawanyika katika sehemu nne, kila moja ikionyesha hatua tofauti katika harakati za wanawake kuleta mabadiliko. Kila sehemu inaonyesha maendeleo ya wahusika na changamoto wanazokutana nazo katika safari yao ya ukombozi.

Mtindo:

- i. Matumizi ya Nyimbo na Mashairi: Muhando ametumia nyimbo na mashairi ndani ya tamthiliya, ambazo zinaongeza mvuto na kusaidia kufikisha ujumbe kwa njia ya kipekee. Nyimbo hizi zinatumika kuhamasisha na kuonyesha hisia za pamoja miongoni mwa wahusika.
- ii. Matumizi ya Methali na Nahau: Mwandishi ametumia methali, misemo, na nahau za Kiswahili, ambazo zinaakisi utamaduni na hekima ya jamii husika. Matumizi haya ya lugha yanasaidia kuimarisha uhalisia wa tamthiliya na kuunganisha wasomaji au watazamaji na mazingira ya hadithi.

8. Wakati na matukio yanayotokea katika jamii huakisi ujenzi wa tamthiliya. Jadili rai hiyo kwa kutoa hoja tatu kwa kila tamthiliya katika tamthiliya mbili ulizosoma.

Katika tamthiliya Kwenye Ukingo wa Thim ya Ebrahim Hussein na Nguzo Mama ya Penina Muhando, waandishi wameakisi matukio na hali halisi za kijamii katika ujenzi wa kazi zao. Hoja tatu kutoka kila tamthiliya ni kama ifuatavyo:

(a) Kwenye Ukingo wa Thim – Ebrahim Hussein:

- i. Migogoro ya kijamii na kiutamaduni: Tamthiliya hii inaonyesha mvutano kati ya tamaduni za jadi na mabadiliko ya kisasa katika jamii. Wahusika wanakabiliwa na changamoto za kubadilika na kukabiliana na hali mpya za kimaisha, jambo linaloonyesha mabadiliko yanayotokea katika jamii nyingi za Kiafrika.
- ii. Uongozi na mamlaka: Hussein anachunguza jinsi viongozi wanavyotumia mamlaka yao na athari zake kwa jamii. Matukio yanayoonyesha matumizi mabaya ya madaraka yanaakisi hali halisi katika jamii ambapo viongozi wanakosolewa kwa kutotimiza wajibu wao ipasavyo.

iii. Mapambano ya kitabaka: Tamthiliya inaonyesha mgawanyiko wa kijamii kati ya tabaka la watawala na watawaliwa, na jinsi mapambano haya yanavyoathiri maisha ya watu wa kawaida. Hii inaakisi hali halisi ya mapambano ya kitabaka katika jamii nyingi duniani.

(b) Nguzo Mama – Penina Muhando:

i. Nafasi ya mwanamke katika jamii: Muhando anaangazia changamoto zinazowakabili wanawake katika jamii ya Patata, ikiwa ni pamoja na unyanyasaji wa kijinsia na ukosefu wa haki sawa. Matukio haya yanaakisi hali halisi ya wanawake katika jamii nyingi za Kiafrika, ambapo wanapigania haki na usawa.

ii. Ukombozi wa mwanamke: Tamthiliya inaonyesha harakati za wanawake kujikomboa kutoka katika mifumo kandamizi ya kijamii na kiuchumi. Wanawake wanajiunga pamoja ili kuleta mabadiliko, jambo linaloonyesha harakati za ukombozi wa wanawake katika jamii nyingi.

iii. Elimu na uelewa: Muhando anaonyesha umuhimu wa elimu katika kumkomboa mwanamke na jamii kwa ujumla. Matukio yanayoonyesha juhudi za wanawake kupata elimu na maarifa yanaakisi hali halisi ya jamii zinazotambua umuhimu wa elimu katika maendeleo.

9. Soma shairi lifuatalo kisha jibu maswali yatakayofuata.

Julius Kambarage Nyerere hayuko nasi tena
Pigo la kifo chake limepenya ndani ya mioyo yetu
Ndivyo, tutabaki nalo katika maisha yetu.

Baba wa taifa alizaliwa kijijini
Kijiji kidogo kikilinganishwa na vingine
Kulikuwa na sherehe kijijini hapo
Maua ya rangi mbalimbali
Yaliyumba kufuata pepo za Mashariki
Nao ndege waliokuwapo kijijini hapo
Walimba nyimbo nzuri
Ng'ombe walikuwamo malishoni
Nao pia walicheza na kuimba nyimbo
Kwa kupitia sauti zilizotokana na kwato zao
Ni dalili kuwa mtu mashuhuri
Alizaliwa.

Ee Rabi, inashangaza jinsi unadavyowaja wako.
Ulimwandaa Mwalimu kwa ajili yetu
Alifanikiwa kuingia Chuo cha pekee, cha Makerere.

Mwalimu mengi alifanya
Aliwakusanya watu akawahamashisha kisiasa
Akawaongoza, akamtikisha mkoloni
Akatia mbaroni.

Aachiwe huru, aachiwe huru
Kelele zilisikika, na vishindo vilisikika
Ndipo aliachiwa huru
Hii iliidhihirisha sauti ya wanyonge ni umoja.

Umefanya maajabu makuu ndani na nje
Muungano umeungwa mkono, baada ya anguko la Mwingereza
Na kama ilivyokuwa kwa Nkrumah
Tanganyika haiwezi kuwa huru
Lazima tuwaasaidie kaka na dada zetu
Kuanzisha nchi za Mstari wa Mbele
Kuikomboa Afrika, ni ushahidi tosha
Ulikuwa kila mahali.

Wakati fulani nakumbuka yako maneno
Hatuna uwezo, kutumia roketi mwezini
Kama nchi nyinginezo, lakini twaweza tuma
Roketi za upendo na matumaini kwa wenzetu
Popote walipo.

Kuonyesha shukrani kwako
Walimwita rubani wa Mwalimu
Mwalimu kwa kutanguliza herufi kubwa.

Hata baada ya uhuru Afrika yapata makovu mapya
Ukabila, udini na migawanyiko mingi
Barani kote ni migogoro, migogoro, migogoro
Barani kote ni vita, vita, vita
Burundi, Burundi, Burundi, nani ataute mgogoro wao
Mwana wa Afrika alitwaa, naye si mwingine bali ni Mwalimu
Heri kupatikana ni mpaka kazini kurejea.
Maswali:

- (a) Eleza dhamira ya shairi hili.
- (b) Ni ishara zipi zilizodhihirisha ujao wa mtu mashuhuri?
- (c) Eleza mambo makuu manne aliyoyafanya Mwalimu kabla ya kufikwa na mauti.
- (d) Msanii ana maana gani katika ubeti wa sita.
- (e) Msanii ana maana gani anaposema, “Heri kupatikana ni mpaka kazini kurejea?”
- (f) Eleza matumizi ya takriri katika ubeti wa nane.
- (g) Andika kichwa cha shairi hili kisichopungua maneno matatu.

Majibu:

(a) Dhamira ya shairi hili ni kumuenzi Mwalimu Julius Nyerere kwa mchango wake mkubwa katika kuleta uhuru, mshikamano, na maendeleo barani Afrika, huku akisisitiza umoja na kupinga migawanyiko ya kikabila na udini.

(b) Ishara zilizodhihirisha ujao wa mtu mashuhuri ni:

- Sherehe kubwa zilizofanyika kijijini kwake.
- Maua ya rangi mbalimbali yaliyopepea Mashariki.
- Ndege waliimba nyimbo nzuri.
- Ng'ombe walicheza na kuimba nyimbo kwa sauti za kwato zao.

(c) Mambo makuu manne aliyoyafanya Mwalimu kabla ya kufikwa na mauti:

- Kuongoza harakati za ukombozi wa Tanganyika kutoka kwa wakoloni.
- Kuunganisha Afrika na kushirikiana na viongozi kama Nkrumah kuikomboa Afrika.
- Kusimama kama kiongozi wa Mstari wa Mbele katika kuleta uhuru wa nchi za Kiafrika.
- Kuhamasisha mshikamano, upendo, na matumaini kati ya watu wa Afrika.

(d) Katika ubeti wa sita, msanii ana maana kwamba Mwalimu alifanya kazi kubwa ya kuimarisha mshikamano barani Afrika na kushirikiana na viongozi wengine katika harakati za ukombozi.

(e) Msanii anaposema, “Heri kupatikana ni mpaka kazini kurejea,” ana maana kwamba mafanikio ya kweli ni pale mtu anapokamilisha kazi zake kwa bidii na kurudi mahali pa utulivu, akiacha urithi wa maendeleo.

(f) Matumizi ya takriri katika ubeti wa nane yanaonekana katika maneno kama “migogoro, migogoro, migogoro” na “vita, vita, vita” ambayo yanasisitiza hali ya migogoro na vita barani Afrika baada ya uhuru.

(g) Kichwa cha shairi hili: Maisha na Urithi wa Mwalimu Nyerere

10. Soma habari ifuatayo kisha eleza mbinu za kifani zilizotumika.

Nimegongana naye pale Ostabei ufukweni.

Nilipomwona kwa mara ya kwanza nilimwelewa sivyo ndivyo. Kuwa mwana mwali mchanga ambaye ndiye kwanza alfajiri yake inachipua kulinifanya nimwelewe anavyotakiwa kueleweka harimu wa aina yake. Kuwa kafungua ukurasa wa maisha yake hivi karibu tu, ni kuwa mengi yaliyojaa wingi ya mama dunia hajakutana nayo maishani.

Ikrari, sikuwa na kosa kuamini nilivyoamini maana umri wake kwa kumwanguka tu ulionesha kutokupindukia miaka kumi na miwili. Kwa kawaida umri huu ni wa amani na furaha nyingi kwa wana wengu wa Baba Adamu na Mama Hawa. Kama si uzembe wa wazazi au walezi, mtoto huwa kati ya pepo ambapo wengi huja kujiutia ukubwani. Ni umri wa mkono kwenda kinywani bila kujua kilichotwa kinywani kinatoka wapi; ni umri wa kununa na kulia nukta hii, kisha ukatabasamu na kucheka nukta hiyo, ni umri wa kuwa na almasi mkononi, ukaridhia kuitupa ili ukote peremende!

Hatua zake hazinishughulishi sana maana kama nilivyosema awali katika umri huu wa ujana kuyumba hufai anavyoyumba ni sehemu ya maisha yake na mtu aliyekula chumvi nyingi kiasi kama mimi si jambo la kujabia hata kidogo aina ya mwendo huu. Hii hatua yake kunijia hapa nilipoketi pia hainishughulishi maana anaweza kuwa na mengi tu, mfano: kuomba au kuuliza juu ya kitu fulani na kitu kama hicho.

“Vipi mshikaji mambo?” Yanamtoka maneno haya mara tu anapofika. Aina ya salamu yake inaifanyia kengele yangu ya tahadhari ipige kelele huko ubongoni. Kabla sijaputa ulimi wangu kujibu salamu yake yeye tayari kaketi hapa kando yangu na kuvuta gazeti lililoshika mkononi nililosoma na kulitua mapajani

mwake mithili ya mtu anayejiandaa kusoma au kitu kama hicho, lakini hafanyi hivyo bali ananiuguza huku kachanua tabasamu na kutamka kwa mbwembwe, “Nimekuona kitambo kiasi-----nikaona nije nijiunge nawe. Navutiwa kukuona hivi-----napenda kuwa karibu nawe-----”.

Tayari nimeupata ulimi wangu na nimeirejesha salamu yake ila hayo maelezo aliyoayatoa hivi punde kiasi yamenichanganya. Kwa kuwa sioni cha maana kutia kwenye kauli yake ya kutatanisha, natabasamu na kuendelea kumtazama tu. Yeye wala hana wasiwasi, ananitazama kwa uhakika kisha anarejesha macho kwenye gazeti alilolitandaza mapajani kwake ambapo namwona analipekua. Anaendelea kufanya hivyo mpaka anapofikia ukurasa huo ambao una makala ya jamii. Namwona anaista kwa muda kabla ya kunitupia swali hili, “Umesoma hapa?”

Swali lake hili kiasi limenigutusha na kufanya niyatupie macho yangu kwa bidii kwenye hiyo makala anayoionyesha. Hapa nakutana na kichwa kinasema: “TamTam ya Huba.” Nayaondosha macho huko na kumtazama kwa mshangao huku nikiguna kimoyomoyo kabla sijamwambia kuwa bado sijasoma-----

Nalazimika kushusha pazia la ngano hapa kwa miradi ya kuendelea na ngano hii tutakapokutana mara nyingine.

Majibu:

- i. Taswira: Matumizi ya picha halisi yanayoibua maono akilini, mfano, "Nilipomwona kwa mara ya kwanza nilimwelewa sivyoo ndivyo. Kuwa mwana mwali mchanga ambaye ndiye kwanza alfajiri yake inachipua."
- ii. Lugha ya mazungumzo: Mazungumzo ya kawaida yametumika, mfano, "Vipi mshikaji mambo?"
- iii. Mazingira ya kihisia: Hali ya hisia za mshangao na tahadhari imeelezwa vizuri, mfano, "Aina ya salamu yake inaifanyia kengele yangu ya tahadhari ipige kelele huko ubongoni."
- iv. Kinaya: Mtazamo wa kueleza jambo moja kwa njia ya kejeli, mfano, "Ni umri wa kuwa na almasi mkononi, ukaridhia kuitupa ili ukote peremende!"
- v. Mtindo wa urejeshi: Hadithi inaeleza matukio ya nyuma, mfano, "Nilipomwona kwa mara ya kwanza nilimwelewa sivyoo ndivyo."
- vi. Lugha ya mbwembwe: Matumizi ya lugha ya madoido yanayovutia msomaji, mfano, "Nimekuona kitambo kiasi-----nikaona nije nijiunge nawe."
- vii. Matumizi ya fumbo: Maswali ya kutatanisha yanatoa fumbo, mfano, "Umesoma hapa?"
- viii. Maelezo ya tabia za wahusika: Wahusika wanaelezwa kwa tabia zao, mfano, "Hatua zake hazinishughulishi sana maana kama nilivyosema awali katika umri huu wa ujana kuyumba hufai."